

ALTERNATIVNÍ MEDICÍNA A ETNOMEDICÍNA

Etnomedicína a
kořeny medicínské antropologie

OBSAH HODINY

- doplnění z minula: jak pracuji s textem
- otázky k formalitám?
- antropologie: vznik, vývoj, pilíře
- diskuse: Proč je dobré mít antropologii?
- základní typologie medicín na zákl. etiologie
- etnomedicína (příklad výzkumu Azandů E. E. Pricharda).
- kosmologie – ontologie - epistemologie

JAK PRACUJI S TEXTEM? IDEÁL IDEÁLŮ

ANOTOVÁNÍ, RECENZOVÁNÍ, KRITICKÉ ČTENÍ A PSANÍ

- Shrnutí obsahu (o čem text pojednává)
- Hlavní argument textu
- Situování textu: brát v potaz odborný kontext období v němž byl text sepsán (text produktem své doby – např. jde buď s proudem v oboru, nebo kritika upřednostňovaného paradigmatu)
 - Teoreticko-metodologický rámec (paradigma) – **i. e. co je zdraví/ nemoc/ tělo a jak ho můžeme zkoumat?**
 - Jaká je pozice autora (analytická- na co navazuje / co kritizuje; osobní/politická - proč o tom píše)
- Mezery v argumentaci? Co autor opomíjí, co není dobře podložené, nedává v logice výkladu smysl?
- Popř. Srovnání s jinými texty (co stejné, co jiné)
- Popř. Přesah do praxe (jak byste tento přístup/metodu/koncept teoreticky uplatnili v rámci výzkumu)

OTÁZKY K FORMÁLNÍM POVINNOSTEM

?

?

?

?

VÝVOJ ANTROPOLOGIE

anthróspos = člověk, logos = rozum/věda

Antropologie = věda o člověku ; Sociální antropologie = věda o člověku ve společnosti

- Vzniká koncem 19. století
- 1881 definována E.B. Tylorem (USA) jako „Vědecké studium kultury“
- kolem 1920 se ve VB vymezuje „Srovnávací sociologie primitivních společností“ (A.R. Radcliffe-Brown)

2 hlavní kořeny:

- Americká kulturní antropologie (předmět zájmu - kultura)
- Britská sociální antropologie (předmět zájmu – sociální struktura)

=> (postupně) posun od zájmu o tradiční neindustriální společnosti k v podstatě jakékoli společnosti, či problematiky

ANTROPOLOGIE

ZÁKLADNÍ ZLOMY

Vývoj disciplíny:

- **konec 19. století – metoda: terénní výzkum**
- **20., 30. léta – metodologický obrat**, pozornost k emické perspektivě (perspektiva zkoumaných aktérů)
- **60. léta – reflexivní obrat** - reakce na etnocentrismus, interdisciplinární přístup
- **90. léta – ontologický obrat** – ne různé perspektivy na jednu skutečnost → různé způsoby dělání skutečnosti

• 2 hlavní kořeny:

- Americká kulturní antropologie (předmět zájmu - kultura)
- Britská sociální antropologie (předmět zájmu – sociální struktura)

⇒ (postupně) posun od zájmu o tradiční neindustriální společenství k v podstatě jakékoli společenství, či problematiky

SOUČASNÉ ROZDĚLENÍ

Obecná či integrální antropologie (USA Boas 1. pol. 20. st.)

Fyzická či biologická antropologie - model přírodních věd

- studuje lidské tělo, jeho vývoj a genetiku

Kulturní a sociální antropologie

- zkoumá lidské společnosti a kultury a jejich rozmanité projevy s důrazem na přímé pozorování a terénní výzkumy

Lingvistická antropologie či sociolingvistika

- studium vývoje jazyka a jeho společenských rolí

Archeologie

- jež zkoumá hmotné pozůstatky starých kultur

Diferenciace disciplín a současná interdisciplinarita

X FHS: biologická, sociokulturní, historická, filosofická

Sociokulturní antropologie: politická, ekonomická, vizuální, urbánní, lingvistická

Biologická/etologie člověka: kognitivní, evoluční, psychologická

X Durham: evoluční, sociokulturní, medicínská

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKY ANTROPOLOGICKÉ DISCIPLÍNY (VÝKONNÝ VÝBOR EASA 2015)

Charakteristiky:

- **Kulturní relativismus**
- **Etnografie**
- **Komparace**
- **Kontext**

CÍL ANTROPOLOGIE: **Pochopit souvislosti uvnitř zkoumaných společenství (problému) i mezi nimi** (Eriksen 2001)

DISKUSE

Na základě četby

- EASA, 2016. Proč je dobré mít antropologii.
- Uvažuj o principech antropologie ve vztahu k tématům zdraví/ těl/ medicín.
 - Co znamená uvažovat o medicínách/ tělech/ zdraví z pozice kulturního relativismu?
 - Jak se v antropologii typicky způsoby zacházení se zdravím/ medicínami/ těly zkoumají (vs. v přírodních vědách)?
 - K čemu je komparace různých způsobů dosahování zdraví/ zacházení s těly a praktikování medicín?
 - K čemu je zapotřebí antropologie medicíny/ zdraví/ těla?

AZ/ MA DEFINICE

- **Interdisciplinární studium zdraví, nemocí a medicínských systémů v rámci i napříč kulturami i časem**
- **Vychází ze sociokulturní, biologické i lingvistické antropologie, stejně jako z dalších sociálních i přírodních věd**
- **Zabývá se tím, jak jsou koncepce těla, zdraví, nemoci a léčebných praktik konstruované a přenášeny**
- **Zkoumá roli medicínských technologií v souvislosti s morální ekonomii znalostí a posouvání hranic mezi biologií, kulturou; normálním a abnormálním**
- **Propojuje konkrétní zdravotní problematiku z globálními strukturami a procesy, snaží se medicínští antropologové porozumět současným podmínkám, jež ovlivňují sociální utrpení a snaží se přispět k jeho zlepšení.**

HISTORIE AZ

- **Cca před 100 lety (vznik samotné antropologie) 2 skupiny antropologů, zabývající se i MA:**

- biologičtí antropologové, studující lidský růst, vývoj, adaptaci (USA)

- skupina sociálních či kulturních antropologů, jež studovali tradiční či lokální léčebné praktiky (obvykle propojení s náboženstvím či magií) (např. E. Evans Pritchard VB)

- **2 SVV – podpora vlád pro práci antropologů v oblasti Veřejného zdraví (Public Health)**

- Medicínská antropologie – aplikovaná - Cíl – zlepšit úroveň zdraví v chudých oblastech →

- 1960 organizace Medical Anthropology interested group pod SFAA – autorita biomedicínské klinické kultury, teorie upozaděná, vysoká aplikovatelnost

- **1960 – 1970 diskuse o charakteru oboru – ?aplikovaná x teoretická?**

- otázka kultury získává centrální roli (nicméně vztah k biomedicině zůstává problematický dodnes) – odklon od biomedicínského redukcionismu a příklon k sociokulturním a politickým aspektům zdraví

(Sogo 2011, Goodman 2011)

TERMINOLOGIE A POZICE AZ

- **Sociokulturní antropologové zabývající se oblastí zdraví?**
- **Medicínská antropologie (*Medical Anthropology*)**
- **Antropologie zdraví (*Anthropology of Health*)**
 - ⇒ otázka aktivismu, autonomie, místo teorie, akademická x aplikovaná?, informovanost biomedicínou
- USA (physical/biological; cultural social a; linguistic a/sociolinguistic; archaeology)
- Durham UK (evolutionary; socio-cultural; medical)
- FHS Karlova Univerzita (fyzická; filosofická; historická; socio-kulturní)

INTERPRETATIVNÍ VS. KRITICKÁ

Interpretativní

- Paradigma: interpretativní a symbolická antropologie
- Hlavní zaměření: zkoumání toho, jak lidé rozumí / prožívají nemoci a zdraví své i svého okolí
- Předpoklad: významy, které lidé připisují nemocem a jejich léčbě určují způsob, kterým s nimi zacházejí

Kritická

- Paradigma: sociální konstruktivismus a politická ekonomie
- Hlavní zaměření: zkoumání toho, jak mocenské vztahy ovlivňují zdraví lidí; často aplikovaný výzkum
- Předpoklad: povaha nemoci je spojená s širším politicko-ekonomickým kontextem prostředí, ve kterém lidé žijí

TERMINOLOGIE

A word cloud of CAM terminology. The words are arranged in a roughly cross-like shape. The largest word is 'Integrative' in yellow. Below it is 'complementary' in dark green. To the left of 'Integrative' is 'alternative' written vertically in dark green. Above 'Integrative' is 'Holistic' in light green. Below 'complementary' is 'Traditional' in yellow. At the bottom is 'CAM' written vertically in dark green. To the right of 'Traditional' is 'eCAM' in light green.

alternative Integrative Holistic
complementary
Traditional eCAM
CAM

ETNOMEDICÍNA

(HREŠANOVÁ: 2012)

<https://kwekudee-tripdownmemorylane.blogspot.com/2014/04/azande-zande-people-ancient-skillful.html>

- nezápadní zdravotní systémy (do 60. let) vs. západní (racionální, univerzální, objektivní) medicína
- => veškeré systémy vztahující se ke zdraví a nemoci napříč kulturami vs. kosmopolitní medicína, jejíž praxe je ale kulturně (aj.) podmíněná
- čarodejnictví a výzkum Azandů E.E. Pritcharda (Bowie 2008: 211-216)

TYPOLOGIE ETNOMEDICÍN NA ZÁKLADĚ ETIOLOGIE

(FOSTER: 1976)

- etiologie

- Nauka o příčinách vzniku.

personalistické

- Nemoc vzniká intervencí aktéra lidské (např. čaroděj/nice), nelidské (duch, předek...), nebo nadpřirozené povahy.
- Nemocný je oběť, objekt agrese, nebo trestu nasměrovaného specificky proti němu.
- Nemoc je jen jedním z případů neštěstí, je úzce svázaná s náboženstvím a magií.
- Úkol „léčícího“ je diagnóza (určení původce útoku).

- naturalistické

- Původ nemoci není personalizovaný.
- Nemoc vzniká působením přírodních podmínek, jako je chlad, teplo, vítr, narušení rovnováhy základních elementů v těle; lze vysvětlit kauzálně.
- Zdraví = harmonie elementů.
- Úkol léčícího je terapeutický = léčba nemoci.

- kritika

- Oba přístupy málo kdy vzájemně exkluzivní.
- „ideální typy“
- Nedůsledně vysvětlující emoční příčiny onemocnění.
- Aplikace pouze na nezápadní medicíny (stará definice etnomedicíny).

KOSMOLOGIE

(BOWIE 2008: 118-121)

teorie či koncepce vesmíru, zabývající se vznikem, stavbou a vývojem vesmíru, jeho fungováním, a postavením lidí a dalších tvorů v tomto řádu

- slouží k orientaci jedince/ společnosti ve světě = poskytuje metafyzické zakotvení
→ vymezuje jejich místo v řádu světa (vesmíru) – to, kdo jsou a jak se vztahují k ostatním bytostem
- *problém když kosmologie nefunguje ve smyslu udržování životního prostředí (Rappaport podle Bowie 2008: 120)*

PARADIGMA-ONTOLOGIE-EPISTEMOLOGIE

- Paradigma
 - akceptové schéma uvažování (<https://cs.wikipedia.org/wiki/Paradigma>)
 - Soubor základních předpokladů a představ skupiny vědců (Kuhn 1997)
 - Soubor epistemologických a teoretických principů. (Harris 2003)
 - Ontologie
 - Co je reálné? Jak věci jsou? Jaká je povaha skutečnosti?
 - (realismus vs. relativismus)
 - Epistemologie
 - Jak můžeme skutečnosti (věci) poznávat?
 - (prostřednictvím zkušenosti vs. prostřednictvím racionální dedukce)
- Ontologie podmiňuje epistemologii = co si myslíme o skutečnosti podmiňuje způsoby, kterými jí můžeme studovat
- ontologie → epistemologie → metoda

PŘÍŠTÍ HODINA: ĀYURVEDA JAKO ETNOMEDICÍNA

- Podívejte se na film: Pan, 2001: Ājurveda - umění bytí.
 - <https://uloz.to/file/AliGbyoLpOAI/ajurveda-umeni-byti-avi>
- Při sledování filmu, uvažujte o tom:
 - Jaká kosmologie rámuje Āyurvedu?
 - Jaká je povaha těla/ nemoci v Āyurvedě a jak je můžeme poznat? (Co tělo/ nemoc je? Jak fungují? Jaká je příčina nemoci?)
 - Jaký je vztah léčeného a léčícího v Āyurvedě?
 - Jakým způsobem dokument Āyurvedu vykresluje?
- Doporučená četba: Souček, I. 2017: Obraz Indické medicíny: Od koloniální minulosti po současnost'. Cargo 1–2/2017, pp. 35–49.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- Bowie, F. 2018. Antropologie náboženství. Portál.
- Foster, G. 1976. Disease etiologies in Non-Western Medical Systems. *American Anthropologist*, 773-782.
- Hrešanová, M. 2012. Medicínská antropologie a její aplikace. In Hirt a kol. Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie. Západočeská univerzita v Plzni.
- Výkoný výbor EASA, 2016. Proč je dobré mít antropologii.